

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

19 жовтня 2016 року

м. Київ

Судова палата у цивільних справах
Верховного Суду України в складі:

головуючого Охрімчук Л.І.,
суддів: Гуменюка В.І., Романюка Я.М.,
Лященко Н.П., Сімоненко В.М.,

розглянувши в судовому засіданні справу за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання договорів дарування недійсними за заявою ОСОБА_1 про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 травня 2016 року, ухвали Апеляційного суду Дніпропетровської області від 9 грудня 2015 року та рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 9 квітня 2015 року,

в с т а н о в и л а :

У липні 2014 року ОСОБА_1 звернулась до суду з позовом до ОСОБА_2, ОСОБА_3 про визнання договорів дарування недійсними.

Позивачка зазначала, що Апеляційний суд Дніпропетровської області рішенням від 3 лютого 2014 року стягнув з ОСОБА_2 на її користь грошові кошти в розмірі 704 тис. 820 грн. Останній був присутній у судовому засіданні під час проголошення судового рішення, отже, знав про свій обов'язок щодо його виконання, однак з метою уникнути виконання цього грошового зобов'язання 14 лютого 2014 року уклав договори дарування з ОСОБА_3, за якими подарував їй усе належне йому нерухоме майно.

Посилаючись на те, що дії з безоплатного відчуження майна ОСОБА_2 вчинив на користь своєї дружини у короткий проміжок часу після ухвалення вказаного судового рішення і що внаслідок укладення договорів дарування відсутнє майно, на яке можна звернути стягнення, у процесі розгляду справи уточнивши позовні вимоги, позивачка просила визнати недійсними

відповідно до статті 234 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) договір дарування, укладений між ОСОБА_2 і ОСОБА_3, предметом якого є нежитлове приміщення АДРЕСА_1, та договір дарування будинку та земельної ділянки АДРЕСА_2.

Індустріальний районний суд м. Дніпропетровська рішенням від 9 квітня 2015 року, залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Дніпропетровської області від 9 грудня 2015 року, у задоволенні позовних вимог ОСОБА_1 відмовив.

Колегія суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 23 травня 2016 року рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 9 квітня 2015 року та ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 9 грудня 2015 року залишила без змін.

У заяві про перегляд ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 травня 2016 року, ухвали Апеляційного суду Дніпропетровської області від 9 грудня 2015 року та рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 9 квітня 2015 року ОСОБА_1 просить скасувати зазначені судові рішення та прийняти нове рішення про задоволення її позовних вимог з передбаченої пунктом 1 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції статей 203, 215, 234, 317, 319 ЦК України, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

На обґрунтування заяви ОСОБА_1 надала копії ухвали колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 липня 2015 року та ухвали Верховного Суду України від 15 лютого 2012 року.

Заслухавши суддю-доповідача, перевіrivши наведені в заяві ОСОБА_1 доводи, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку про те, що заява підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

За положеннями пункту 1 частини першої статті 355 ЦПК України заява про перегляд судових рішень у цивільних справах може бути подана з підстави неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Згідно із частиною першою статті 360⁴ ЦПК України суд задовольняє заяву про перегляд судових рішень за наявності однієї з підстав, передбачених частиною першою статті 355 цього Кодексу.

У справі, яка переглядається, суди встановили, що Апеляційний суд Дніпропетровської області рішенням від 3 лютого 2014 року стягнув з ОСОБА_2 на користь ОСОБА_1 грошові кошти в розмірі 704 тис. 820 грн.

14 лютого 2014 року ОСОБА_2 уклав договори дарування з ОСОБА_3, за якими він як дарувальник передав безоплатно у власність обдаровуваній ОСОБА_3 нежитлове приміщення АДРЕСА_1, а також будинок та земельну ділянку АДРЕСА_2.

Ухвалюючи рішення про відмову в задоволенні позовних вимог ОСОБА_1, суд першої інстанції, з висновком якого погодились суди апеляційної та касаційної інстанцій, виходив з того, що позивачка не довела належними і допустимими доказами, що укладені відповідачами договори є фіктивними.

Ухвала Верховного Суду України від 15 лютого 2012 року, надана заявницею для порівняння, не може бути прикладом неоднакового застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, оскільки постановлена за результатами перегляду судових рішень у цивільній справі у зв'язку з нововиявленими обставинами.

Разом з тим в ухвалі колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 липня 2015 року, наданій заявницею для порівняння, касаційний суд погодився з висновками апеляційного суду про те, що оспорюваний договір дарування, укладений між відповідачем та його дочкою після ухвалення судового рішення про стягнення з нього грошових коштів, вчинено з метою ухилитись від виконання цього судового рішення, без наміру створення правових наслідків, обумовлених цим договором, з направленням дій сторін договору на фіктивний перехід права власності на нерухоме майно до близького родича та з метою приховати це майно від виконання в майбутньому за його рахунок грошового зобов'язання шляхом звернення стягнення на майно в порядку виконання судового рішення про стягнення грошових коштів, а тому зазначений договір дарування підлягає визнанню недійсним відповідно до положень статті 234 ЦК України.

Отже, існує неоднакове застосування судом касаційної інстанції статей 203, 215, 234 ЦК України, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах.

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні до подібних правовідносин зазначених норм матеріального права, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України виходить з такого.

Відповідно до статті 202 ЦК України правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків.

Відповідно до статті 717 цього Кодексу за договором дарування одна

сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

За змістом частини п'ятої статті 203 ЦК України правочин має бути спрямований на реальне настання правових наслідків, що обумовлені ним.

Відповідно до змісту статті 234 ЦК України фіктивним є правочин, який вчинено без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися цим правочином. Фіктивний правочин визнається судом недійсним.

Для визнання правочину фіктивним суди повинні встановити наявність умислу в усіх сторін правочину. При цьому необхідно враховувати, що саме по собі невиконання правочину сторонами не означає, що укладено фіктивний правочин. Якщо сторонами не вчинено будь-яких дій на виконання такого правочину, суд ухвалює рішення про визнання правочину недійсним без застосування будь-яких наслідків.

У фіктивних правочинах внутрішня воля сторін не відповідає зовнішньому її прояву, тобто обидві сторони, вчиняючи фіктивний правочин, знають заздалегідь, що він не буде виконаний, тобто мають інші цілі, ніж передбачені правочином. Такий правочин завжди укладається умисно.

Отже, основними ознаками фіктивного правочину є: введення в оману (до або в момент укладення угоди) іншого учасника або третьої особи щодо фактичних обставин правочину або дійсних намірів учасників; свідомий намір невиконання зобов'язань договору; приховування справжніх намірів учасників правочину.

Укладення договору, який за своїм змістом суперечить вимогам закону, оскільки не спрямований на реальне настання обумовлених ним правових наслідків, є порушенням частин першої та п'ятої статті 203 ЦК України, що за правилами статті 215 цього Кодексу є підставою для визнання його недійсним відповідно до статті 234 ЦК України.

Саме з такого розуміння зазначених норм матеріального права виходив і суд касаційної інстанції, постановляючи ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 липня 2015 року, надану заявницею для порівняння.

У справі, яка переглядається, суди встановили, що відповідач, відчужуючи належне йому на праві власності нерухоме майно своїй дружині, був обізнаний про судові рішення про стягнення з нього заборгованості на користь позивачки, отже, міг передбачити негативні наслідки для себе у випадку виконання судового рішення шляхом звернення стягнення на це нерухоме майно.

Установивши ці обставини, суди не надали належної оцінки тому, що спірні договори дарування нерухомого майна уклали сторони, які є близькими

родичами, та не перевірили, чи передбачали ці сторони реальне настання правових наслідків, обумовлених спірними правочинами; чи направлені дії сторін договорів на фіктивний перехід права власності на нерухоме майно до близького родича з метою приховати це майно від виконання в майбутньому за його рахунок судового рішення про стягнення грошових коштів, зокрема чи продовжував дарувальник фактично володіти та користуватися цим майном.

Таким чином, у справі, яка переглядається Верховним Судом України, суди неправильно застосували норми статей 203, 215, 234 ЦК України, що призвело до неправильного вирішення справи, а це відповідно до статті 360⁴ ЦПК України є підставою для скасування судових рішень судів першої, апеляційної та касаційної інстанцій, ухвалених у цій справі.

Загальними вимогами процесуального права, закріпленими у статтях 57–60, 131–132, 137, 177, 179, 185, 194, 212–215 ЦПК України, визначено обов'язковість встановлення судом під час вирішення спору обставин, що мають значення для справи, надання їм юридичної оцінки, а також оцінки всіх доказів, розрахунків, з яких суд виходив при вирішенні позовів, що стосуються, зокрема, грошових вимог (дослідження обґрунтованості, правильності розрахунку, наявності доказів, що їх підтверджують).

Без виконання цих процесуальних дій ухвалити законне й обґрунтоване рішення в справі неможливо.

Водночас відповідно до статті 353 ЦПК України Верховний Суд України переглядає судові рішення у цивільних справах виключно з підстав і в порядку, встановлених цим Кодексом. Згідно із частиною першою статті 360² ЦПК України справи розглядаються Верховним Судом України за правилами, встановленими главами 2 і 3 розділу V цього Кодексу, а тому Верховний Суд України не може встановлювати обставини справи, збирати й перевіряти докази та надавати їм оцінку.

Відсутність процесуальної можливості з'ясувати дійсні обставини справи перешкоджає Верховному Суду України ухвалити нове судове рішення, а тому справу слід передати на розгляд до суду першої інстанції згідно з підпунктом «а» пункту 1 частини другої статті 360⁴ ЦПК України.

Керуючись пунктом 1 частини першої статті 355, пунктом 1 частини першої, частиною третьою статті 360³, частиною першою, підпунктом «а» пункту 1 частини другої статті 360⁴ ЦПК України, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України

п о с т а н о в и л а :

Заяву ОСОБА_1 задовольнити частково.

Ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 травня 2016 року, ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 9 грудня 2015 року та рішення Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 9 квітня 2015 року скасувати, справу направити на

новий розгляд до суду першої інстанції.

Постанова Верховного Суду України є остаточною і може бути оскаржена тільки на підставі, встановленій пунктом 3 частини першої статті 355 Цивільного процесуального кодексу України.

Головуючий

Л.І. Охрімчук

Судді:

В.І. Гуменюк

Н.П. Лященко

Я.М. Романюк

В.М. Сімоненко

